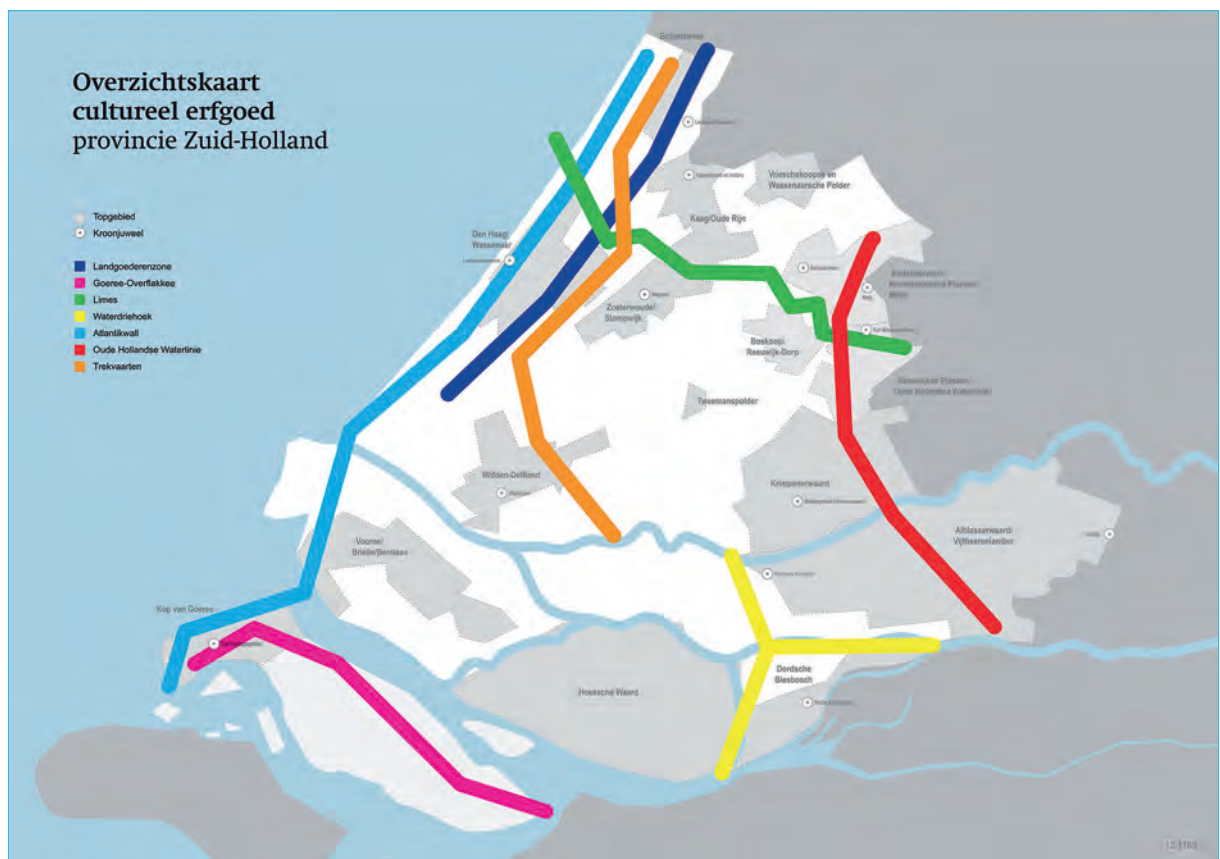

Redactioneel | Hollandse Erfgoedlijnen

Erfgoed is overal om ons heen. In een klein land als Nederland betekent denken over erfgoed eveneens denken over ruimte. Het Nederlandse erfgoedbeleid is zich de afgelopen decennia dan ook steeds meer gaan richten op die ruimte en de transformatieprocessen die zich in het Nederlandse cultuurlandschap voltrekken. Steeds vaker vormt het lokale, regionale en nationale erfgoed het uitgangspunt van de herontwikkeling van zowel stedelijke als natuurlijke gebieden. Als het aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed ligt, is erfgoed in de toekomst echter niet alleen een kwaliteitsbepalende factor, maar óók een richtinggevende *vector*: het erfgoed moet beslissend worden bij de benadering van nieuwe ruimtelijke vraagstukken als

bevolkingskrimp, economische groei en (water)veiligheid.¹

Het alsmaar toenemende belang van erfgoed in de ruimtelijke ontwikkeling van ons land vormt voor de redactie aanleiding tot reflectie. Erfgoed is immers selectief, en de selectie die we vandaag maken kan verstrekkende gevolgen hebben voor het Hollandse cultuurlandschap van de toekomst. Maar wat bedoelen we eigenlijk wanneer we het over 'erfgoed' hebben? Welke verhalen worden er met het erfgoed verteld en in hoeverre bieden deze verhalen aanleiding tot kritische reflectie of historische verdieping? In dit themanummer buigen verschillende auteurs zich over deze en andere relevante vragen vanuit verschillende perspectieven.

Afb. 2 Achtkante bovenkruiers aan de Overwaard bij Kinderdijk. Molens nemen sinds lange tijd een belangrijke plaats in binnen de erfgoed- en monumentenzorg in de provincie Zuid-Holland. Het molencomplex bij Kinderdijk staat sinds 1997 op de werelderfgoedlijst van Unesco. Foto: Stichting Werelderfgoed Kinderdijk.

Hoewel er door heel Nederland interessante ontwikkelingen plaatsvinden, richt Tijdschrift Holland zich in dit nummer vooral op de provincie Zuid-Holland en het zogeheten 'Erfgoedlijnenbeleid' dat daar recentelijk is ontwikkeld. Een Erfgoedlijn is een geografische structuur die meerdere monumentale 'stippen' (locaties) met één gemeenschappelijk verhaal verbindt tot één streep of lijn op de kaart. De Erfgoedlijnen zijn voorts, in de woorden van de provincie: 'ensembles van erfgoed, landschap en water die kwaliteit verschaffen aan de ruimte en beschikken over groot recreatief en toeristisch potentieel.'

Gemeenschappelijke verhalen

In opdracht van de provincie Zuid-Holland heeft ingenieursbureau Arcadis in 2013 een rapportage opgesteld waarin de zeven Erfgoedlijnen afzonderlijk worden beschreven en gedefinieerd.² Zonder hier dat hele rapport te willen presenteren is het voor de gedachtevorming goed om de hoofdpunten uit dat rapport aan te halen.

Atlantikwall

De Erfgoedlijn Atlantikwall bevat de samenhangende ensembles van objecten die zijn gebouwd of benut als onderdeel van de Atlantikwall als Duitse verdedigingslinie tegen de geallieerden. Zwaartepunten in Zuid-Holland zijn de *Festung* Hoek van Holland, de verdedigingswerken in/bij Den Haag, Stützpunktgruppe Scheveningen en Katwijk en enkele verdedigingswerken op de Zuid-Hollandse eilanden.

Landgoederenzone

De Erfgoedlijn Landgoederenzone omvat de buitenplaatsen, landgoederen en kastelen (complexen en elementen en gerelateerde objecten) langs de binnenduinrand, op de strandwallen tussen Monster tot en met Noordwijkerhout en Hillegom en langs de trekvaarten Vliet en Haarlemmer-trekvaart. Deze zijn voorzien van een landgoed- of kasteelbiotoop en maken deel uit van een landgoederenzone.

Afb. 3 Onderdeel van het Zuid-Hollandse Erfgoedlijnenbeleid is het toegankelijk en beleefbaar maken van delen van het cultureel erfgoed, bijvoorbeeld de Atlantikwall langs de kust. Dit gebeurt in samenwerking met betrokken partijen verenigd in een zogenaamde erfgoedtafel. Gedeputeerde Han Weber (midden) hanteert hier symbolisch de spade bij de start van werkzaamheden rond de Vleermuisbunker in Wassenaar in maart 2014. Foto: Mark Kras, Staatsbosbeheer.

Limes

De Erfgoedlijn Limes volgt het historische tracé van de Romeinse limes, de Oude Rijn. De lijn bevat geen resterende, als zodanig herkenbare bovengrondse objecten, maar bestaat uit archeologische elementen langs de rivier, daaraan gelegen forten, wachttorens en burgernederzettingen (*vici*), alsmede de Vliet (Fossa Corbulonis/Corbulogracht) en de Civitas Cananefatium: Forum Hadriani te Voorburg.

Trekvaarten

De Erfgoedlijn Trekvaarten vertelt het verhaal van de historische transportassen: het water en de oevers langs de trekvaartverbindingen Schie, Vliet en Haarlemmertrekvaart en de vaarweggebonden monumenten die aan deze trekvaarten zijn gelegen.

Waterdriehoek

De Erfgoedlijn Waterdriehoek, gevormd door Werelderfgoed Kinderdijk, de Biesbosch en de Drechtsteden, vertelt het verhaal van het water, mensen en machines in Zuid-Holland en bestaat uit de volgende elementen: de dijken en de rivieren Oude Maas, Merwede en Noord en hun oevers, historische waterstaatsobjecten zoals molens en gemalen, buitendijkse elementen verbonden met de voormalige griendcultuur en zalmvisserij in de Biesbosch en watergebonden industriële objecten als scheepswerven.

Oude Hollandse Waterlinie

De Erfgoedlijn Oude Hollandse Waterlinie (OHW) belicht het functionele defensiewerk: de inundatiekommen en inundatiegebieden, de stedelijke vestingen, de dijken en kades langs de rivieren en rond de te inunderen polders, de inundatiesluizen, forten en schansen.

Goeree-Overflakkee

De Erfgoedlijn Goeree-Overflakkee wordt bepaald door de elementen die te maken hebben met de rol van het water en meer specifiek de elementen die – tegen de achtergrond van het zuidwestelijk zeeleigebied als geheel – representatief zijn voor wat typerend is voor Goeree-Overflakkee. Het gaat dan vooral om de havenkanalen, de huidige zeedijken, enkele redelijk tot goed herkenbare delen van het RTM-tramtracé met bijbehorende objecten, de liniedijk en verdedigingswerken in Ooltgensplaat, elementen van het binnenwaterbeheer als uitwateringssluizen e.d. en enkele historische visserijelementen.

Sleutelbegrippen in het provinciaal beleid ten aanzien van alle bovengenoemde Erfgoedlijnen zijn verbetering van de fysieke toegankelijkheid, vergroting van de beleving voor een groot publiek en bij voorkeur ook benutting van objecten om economisch draagvlak mogelijk te maken. Erfgoed, cultuurtoerisme en cultuurbehoud zijn hierbij sterk met elkaar verweven.

Hollandse Erfgoedlijnen

In dit themanummer, dat met steun van het Erfgoedhuis Zuid-Holland tot stand is gekomen, wil *Tijdschrift Holland* zoals gezegd onderzoeken of en op welke wijze deze Erf-

goedlijnen de basis kunnen zijn voor historische reflectie en nader onderzoek. Kunnen de Erfgoedlijnen verdieping geven aan historisch onderzoek, zijn ze juist aanleiding voor een kritische benadering van wat onder ‘erfgoed’ wordt verstaan of spelen ze slechts een marginale rol?

We richten ons op de geschiedenis van het *gehele* voormalige gewest Holland en dus niet alleen de provincie Zuid-Holland. Sommige Erfgoedlijnen zijn echter ook niet exclusief voor Zuid-Holland. De Atlantikwall strekt zich uit langs de hele Nederlandse kust en ook in Noord-Holland zijn landgoederen en trekvaarten te vinden. De Limes begint in Katwijk en loopt feitelijk tot de Alpen door. De Landgoederenzone zet zich voort langs de hele Kennemer binnenduinrand, maar ook langs de Amstel en Vecht en in het Gooi vinden we vele landgoederen. Amsterdam was een centraal punt in het totale Hollandse trekvaarten netwerk uit de 17de en 18de eeuw. Een uitgebreid artikel over de Waterlinie kunt u vinden in een recent nummer van *Holland* (2013-3). De verschillende Erfgoedlijnen worden in dit nummer door auteurs vanuit hun eigen expertise belicht. Sommige artikelen zijn beschouwend van aard, andere willen juist direct laten zien hoe een Erfgoedlijn en historisch onderzoek in elkaars verlengde kunnen liggen.